

19/10

Boswell på Europaresa

TREDJE DELEN av James Boswells dagböcker, brev och anteckningar utkommer i dag i England och USA (*Boswell on the Grand Tour*, Heinemann, 25 shilling); den omfattar tiden från 18 juni 1764 till 1 januari 1765, då Boswell var 24 år gammal. I första delen av detta verk, som efter allt att döma blir historiens mest fullständiga och uppriktiga självporträtt i dagboksform och en kulturhistorisk källa av oskattbart värde, mötte vi den unge Boswell i London och lärde känna hans egocentricitet, hans tafatta tendenser till hållning och värdighet, hans moraliskt-religiösa grubbel, hans tarvligheter och debaucher; mötet med Samuel Johnson, vars biograf han skulle bli, betecknade en vändning hän emot kyskhet, arbete och disciplin. I den andra, mindre roliga

Rousseau vid tiden för sammanräffandet med Boswell.

delen förverkligade Boswell under nära ett års vistelse i Holland till stor del sina goda föresatser, men den melankoli som är ett ledmotiv i hans självbeskrivning blev ännu värre under denna hårda regim. Den nu publicerade boken börjar med avresan från Holland och omfattar första etappen av den stora europeiska resan i Tyskland och Schweiz.

Resan i Tyskland gällde huvudstäderna eller snarare hoven i många av de stora och små staterna: Braunschweig, Berlin, Dresden, Karlsruhe, Durlach, för att nämna några namn som ger en föreställning om resrutten. Boswell kallade sig baron — vilket med tanke på faderns skotska adelskap var en försvarlig förfälskning —, hade betjänt, fina rekommendationer och någorlunda gott om pengar; i förening med envishet och framfusighet gav detta honom tillträde till hoven och de aristokratiska familjerna, och hans ständigt öppet erkända snobbism blev väl tillgodosedd. I Potsdam fick han se Fredrik den store på parad: "Jag såg kungen. Det var en härlig syn. Han var klädd i en klarblå kostym, med en ordensstjärna och en enkel hatt med en vit fjäder. Han hade en käpp i handen. Han stod framför sitt palats med en min av järnhård självsäkerhet... Som en magnet sätter när i rörelse elter som en storm böjer de stolta

ekarna kom Fredrik den store de preussiska officerarna att undergivet buga sig då han majestätiskt gick omkring bland dem." Men trots upprepade försök genom skilda förbindelser vid hovet lyckades Boswell inte bli föreställd för kungen, som vid denna tid, strax efter sjuåriga krigets avslutning, var Europas hjälte; det var sannolikt Boswells största motgång på jakten efter ryktbarheter. Han tröstade sig med borgerligt umgänge i Berlin, en stad som han fann vackrare än någon han förut sett. På de flesta andra ställen hade han bättre tur. Skildringarna från de små hoven, där en brittisk aristokrat betraktades som jämställd, tävlar i intresse med interiörer från de världs- och familjer som gav resenären en primitiv sovplats. I Baden-Durlach ansåg Boswell hertigens vänlighet vara så stor att han bad att få Trohetsorden, men av någon anledning fick han aldrig denna utmärkelse.

I denna del av boken är det kanske dock Boswells utveckling och självanalys som mest fångar. Den under Hollandstiden dominerande moralismen började ge med sig. Boswell kände sig länge förpliktad att bli, eller åtminstone låtsas vara, som de respektabla och allvarliga personer han beundrade, främst fadern och Samuel Johnson. Men vad skall det tjäna till, frågar han sig nu gång på gång i dagboken. "Jag är i själva verket en originell karaktär. Låt mig moderera och odla min originalitet. Låt mig vara Boswell och göra honom till en så fin karl som möjligt." Med denna nya hållning sammanhängande att anfallen av melankoli blev mera sällsynta och att funderingarna över religion och moral blev mindre påträngande och oroande. Boswell beslöt sig för att fortfarande tro på Gud, ett evigt liv och några andra ting, men han ville stanna för en "mild kristendom", nöja sig med att vara en "moderat kristen". Den skotska puritanismen blev inte längre ett ideal, utan en överdrift. "Horeriet" blev inte lika förkastligt som förut, även om det inte praktiserades mycket oftare. Men Boswell fortsatte att nästan dagligen utdela självberöm och självkritik. "Jag var trevlig och munter, alldeles som pappa." "Jag var för ivrig." "Akta dig." Ett

slags vidskeplighet praktiseras i samband med hjältedyrkan. Boswell beslutar sig för att vara kysk åtminstone en månad innan han skall träffa Rousseau. På Melanchtons gravsten i Wittenberg, omgiven av förskräckta åskådare, skrev han ett brev till Johnson: "Vid denna grav svär jag dig, kära och beundrade vän, evig tillgivenhet. Det skall bli min strävan att alltid göra ditt liv lyckligt..." *

Det märkligaste och roligaste i boken är dock anteckningarna från besöken hos Rousseau och Voltaire. Rousseau hade vid denna tid, 52 år gammal, författat sina ryktbaraste verk; han levde med Thérèse Le Vasseur i Môtiers i Neuchâtel och hade en kort period av relativt lugn, mellan förföljelsen på grund av Emile och den förföljelse som, igångsatt eller i varje fall underblåst av Voltaire, bidrog att driva honom till den olyckliga engelska resan. Det är en sjuk och klagande men dock nästan idyllisk Rousseau som här skildras, en Strindberg en skärgårdssommar. Boswell hade visserligen rekommendationsbrev till Rousseau, men han beslöt sig för att söka få ett sammanträffande endast "på egen förtjänst" och skrev därför ett retoriskt, floskulöst och likväl rörande brev: "Jag föreställer mig som en man med ovanliga gåvor, en man med ett känsligt hjärta, ett livligt men dystert

sinne" osv. Rousseau tog emot honom på ett besök som skulle vara ytterst kort; i själva verket blev det en hel rad långa besök, till stor del på grund av Boswells otroliga enträgenhet — Rousseau fick nära nog kasta ut sin gäst — men delvis säkerligen också för att Boswell var trevlig och på en gång beundrande och uppriktig. Här ett fragment av ett av Boswells upptecknat samtal. Rousseau: "Kom tillbaka i eftermiddag, men lägg klockan på bordet." Boswell: "Hur länge får jag stanna?" Rousseau: "En kvart men inte längre." Boswell: "Nej, men tjuvot minuter." Rousseau: "Ge er i väg nu." Men det var en skrattande och road Rousseau som körde Boswell på dörren.

Höjdpunkten är då Boswell lyckas bli bjuden på middag. Två viner, bra mat — sex rätter, däribland forell och två köttträtter — ett ivrigt och okonstlat samtal; den av de flesta med förakt omtalade Thérèse beskriver Boswell som en "liten livlig och söt fransk flicka" (hon var 43 år) och som en behagfull värdinna. Enligt utgivarna har denna bild av familjen Rousseau i vardagslag intet motstycke i memoarlitteraturen. Då Boswell slutligen förmåddes att ge sig av omfamnade Rousseau honom med rörelse, och i ett rekommendationsbrev skrev han orden: "I det första brev han (Boswell) skrev till mig talade han om att han var en man 'med ovanliga gåvor'. Jag var nyfiken att träffa en person som beskrev sig själv på det sättet, och jag fann att han hade sagt mig sanningen."

Den sjuttiåriga Voltaire levde som en furste i Ferney. Även honom lyckades Boswell bevinga. Efter att kort besök, då det inte blivit någon närmare kontakt, bad Boswell att bli inbjuden över en natt, och nu blev det ett långt och livligt samtal, om den engelska författningen, om religionen — Boswell ville övertyga Voltaire om livet efter detta — och om Shakespeare, som Voltaire kritiserade och Boswell prisade. "Om någonsin två dödliga disputerat med iver, var det vi. Ja, vid detta tillfälle var han en individ och jag en annan. Under en stund var det en jämn strid mellan Voltaire och Boswell."

Efter dessa segrar stod Boswell på höjden av övermod. "Jag blir väl mottagen av världens främsta", skrev han i sin dagbok. "Varför? Jag har varken djup kunskap eller gott omdöme... Men jag har en ädel själ, som ännu lyser fram, en mängd idéer av olika slag, en originell förmåga att uttrycka mig och, det är jag säker på, en ovanlig människokänedom... Med allt detta har jag en smidig lätthet i mitt sätt att vara som måste behaga."

*
Utgivarnas kommentarer är utomordentligt ingående; då det talas om ett berg får man veta hur högt det är, och då Boswell ber om Trohetsorden i Baden-Durlach uppges antalet innehavare av denna orden vid den tiden. I stort sett verkar också introduktioner och kommentarer omdömesgilla och vederhäftiga, men en vanlig läsares kontrollmöjligheter är inte stora. Litet orolig blir man då Boswell säger sig träffa en officer som varit page hos Karl IX i Sverige, utan att utgivarna påpekar felet, och då utgivarna själva påstår att Fredrik I blev svensk kung på grund av sitt giftermål med Karl XII:s dotter.

HERBERT TINGSTEN